

ІДЕЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ВІДБУДОВА УСДП У ГАЛИЧИНІ (1925 – 1928 рр.)

Помітне місце в загальноєвропейському політичному процесі кінця ХІХ ст. – 1939 р. займав соціал-демократичний рух, що переломлювався на західноукраїнське суспільно-політичне життя через діяльність Української соціал-демократичної партії (далі – УСДП). Протягом сорока років діяльності (з 1899 р.), до встановлення в Галичині комуністичного режиму, партія активно відстоювала національні та соціальні інтереси українських робітничих мас. Однак історія УСДП міжвоєнного періоду не знайшла належного висвітлення в науковій літературі. У радянські часи діяльність партії як “дрібнобуржуазної”, опортуністичної, що гальмувала розвиток революційного руху, замовчувалася, а то й просто спотворювалася. У пропонованій статті розкрито заходи щодо ідейно-організаційної відбудови УСДП із середини 1920-х рр. до грудневого з’їзду 1928 р. у Львові, на якому було відновлено партію. У березні 1923 р. партійний з’їзд відкрито проголосив перехід УСДП на комуністичні позиції, як наслідок, на початку 1924 р. партія була заборонена польською владою. Обрана тема привертала увагу деяких сучасних дослідників¹, у тому числі автора цієї публікації², але й досі викликає науковий інтерес.

Докорінна зміна політичної ситуації в Галичині після рішення Ради послів держав Антанти в березні 1923 р. про визнання польської анексії краю, а з іншого боку – проведення політики “українізації” на радянській Україні спричинилися до перегрупування сил в українському політичному таборі. У липні 1925 р. було проголошено створення Українського національно-демократичного об’єднання (далі – УНДО), перед яким поставлена мета “одноцільному фронтові противника протиставити об’єднаний фронт організованого українського громадянства”. Засудивши у відозві з’їзду “переходовий диктаторський режим і однокласовий устрій” в УСРР, платформа УНДО базувалася на ідеології української національної державності й соборності³. Політична резолюція викривала “діяльність усіх т. зв. інтернаціональних партій, що закликають до класової боротьби” і послаблюють “національну силу українського народу”⁴. Зліва в політичному спектрі перебувала Українська радикальна партія (з 1926 р. – Українська соціалістично-радикальна партія, УСРП), що відкинула орієнтації на Польщу чи радянську Україну, займала різко негативну позицію до політики більшовиків⁵. Поглиблення суперечностей між партіями національно-державницького табору в атмосфері міцніючих радянофільських настроїв у краї активізувало діяльність Комуністичної партії Західної України (далі – КПЗУ). Комуністи виступали за підготовку соціалістичної революції в Польщі і возз’єднання західноукраїнських земель з УСРР. КПЗУ стала ініціатором утворення в 1926 р. і спрямовувала діяльність легальної політичної партії – Українського селянсько-робітничого об’єднання (“Сельробу”)⁶.

Загалом перегрупування і реорганізація українських політичних сил у Галичині відбулося на тлі певного полівіння суспільних настроїв у 1920-ті рр. З одного

боку, цьому сприяла глибока криза українського суспільно-політичного руху після 1923 р., а з іншого – розрекламована більшовицька “українізація” на Наддніпрянщині. Однак у середині 1920-х рр. українська соціал-демократія, як писав громадсько-політичний діяч С. Літній, “дарма, що має за собою ... тридцятилітню історію, цілком зійшла зі сцени суспільного життя”⁷. Після заборони УСДП у січні 1925 р. ліворадикальне крило УСДП вступило до КПЗУ і “Сельробу”, “полонофільська меншість” на чолі з М. Ганкевичем перейшла на позиції польських соціалістів, а частина колишніх соціал-демократів на селі опинилася під переважним впливом УСРП⁸. Органи польської поліції стверджували, що прокомуністична партія “Сельроб” захопила соціальну базу УСДП у Дрогобицькому повіті, де соціал-демократи мали традиційно сильні позиції⁹. Вийшовши з-під арешту, один із лідерів колишньої УСДП А. Чернецький у червні 1924 р. стверджував, що “застав український робітничий рух цілковито розбитим... З великих фондів, які в часі УНР дістав Левко Ганкевич на партійну роботу УСДП, не лишилося нічого”¹⁰. Газета “Діло” засвідчила “факт повного занепаду українського робітничого руху... Українське робітництво опинилося навіть без фікції ідейного проводу”¹¹.

Ліквідація УСДП мала негативний вплив на розвиток українського робітничого руху під польською владою. Відсутність української партії соціал-демократичного спрямування призводила до ідейної дезорієнтації робітників-українців. Соціал-демократ М. Парфанович прямо заявив, що робітники-українці не мали “своїї легальної політичної організації” і гуртувалися “по профспілках разом з робітництвом двох інших народів. Тут іде завзята боротьба за впливи між верховою ППС (Польською партією соціалістичною. – І. Р.) і лівими струями”¹². За визнанням відомого єврейського соціал-демократа Г. Ерліха, і комуністи, й польські соціалісти прагнули до підпорядкування собі соціал-демократичного руху національних меншин у Польщі, в тому числі українського¹³. “На робітництво почали впливати різні інші течії, – згадував А. Чернецький. – З тим треба було щось робити і якимось протиставитися тому”¹⁴. Вихід із становища газета УНДО “Діло” правильно вбачала у відновленні “самостійної української робітничої партії”, яка стояла б “на ґрунті оборони національних, економічних і політичних інтересів українського робітництва...”¹⁵. Отже, проблема ідейно-організаційної відбудови УСДП на старих, соціал-демократичних позиціях постала в українському політичному таборі середини 1920-х рр.

Праві діячі УСДП невдовзі після заборони партії поліцією спробували розгорнути організаційну діяльність. Створена ними у Станиславові незалежна робітничача група взяла участь в окружному Міжпартійному з’їзді 17 лютого 1924 р.¹⁶ На з’їзд прибули також представники УРП, Незалежної групи УНТП і групи “Заграва”, всього близько 100 делегатів. Учасники з’їзду в односторонній ухваленій резолюції закликали до “остаточного об’єднання всіх українських партій, які стоять на становищі української державності”¹⁷. Була прийнята ухвала про створення Станиславівської окружної політичної ради (голова – радикал Л. Бачинський). До її складу увійшли по два представники від кожної групи на з’їзді, зокрема, соціал-демократи залізничник Н. Галах і працівник каси хворих Є. Оліярник¹⁸. Подібні з’їзди наприкінці березня 1924 р. відбулися у Рава-Руській, Перемишлі та Львові, але консолідаційна акція загалом не мала успіху¹⁹.

Перша реальна спроба відновити УСДП була зроблена в 1925 р. Група діячів УСДП у Львові на чолі з А. Чернецьким у першій половині січня створила комітет для організації Української соціалістичної партії (далі – УСП)²⁰. Членами цього ко-

мітету стали кравець І. Кушнір, друкар О. Панас, пекар А. Віхар, друкар Й. Макарук і службовець Й. Прокопишин²¹. Серед ініціаторів заснування УСП були лідери УСДП, обрані на VI партійному з'їзді до прокомуністичної Головної управи: голова О. Панас, перший секретар А. Чернецький, член управи А. Віхар. Очевидно, вони зрозуміли, що підпорядкування партії Центральному Комітету КПЗУ завдало шкоди українському соціалістичному рухові. Комітет склав відозву, в якій наголошувалося, що УСП стоятиме на ідейній платформі II Інтернаціоналу і не буде мати нічого спільного з ліквідованою УСДП. На першому етапі планувалося розширити соціальну базу УСП через видання преси. Завершити процес утворення партії мав з'їзд²².

Перший номер двотижневика "Робітник" під редакцією І. Кушніра вийшов у Львові 1 лютого 1925 р. і назвав себе друкованим органом "української соціалістичної думки". Вступна стаття "По році" в загальному вигляді визначила ідейні засади УСП. Закликавши українських робітників і селян "до здійснення соціалістичного ідеалу", газета підкреслила, що боротиметься в єдиному таборі "з клясово свідомим соціалістичним пролетаріатом ... без огляду на ... народність чи віру"²³. Ініціативна група з утворення УСП перебувала під ідейним впливом польських соціалістів, ППС²⁴.

Поява УСП знайшла відгук у суспільно-політичному житті Галичини. Українські політичні партії зайняли до УСП досить обережну позицію. "Перше число нового соціалістичного органу мало цікаве – писала газета "Діло". – Очевидно, новий орган стоятиме на становищі наукового соціалізму..."²⁵. У свою чергу, польські соціалісти вітали утворення УСП. Центральний орган ППС газета "Robotnik" ("Робітник") відзначала, що часопис УСП був створений групою діячів, які "після заборони УСДП поліцією зберегли вірність соціалістичним засадам і не дали себе захопити ані наліво до комуністів, ані направо до націоналістів"²⁶. З іншого боку, комуністи різко поборювали УСП, що в їх розумінні призводила до ліквідації єдиного робітничого фронту на вузькокласовій, інтернаціональній платформі. КПЗУ в лютому 1925 р. видала відозву "Правда про УСП", в якій було піддано критиці діяльність соціал-демократичних лідерів, що створили УСП нібито "з метою задоволення своїх особистих, шкурних інтересів"²⁷.

Спроби утворення Української соціалістичної партії завершилася невдачею. "З'їзду УСП не було, – підкреслювала газета "Робітник", – а тільки він міг би оснувати партію..."²⁸. "Робітник" перестав виходити, за висловом С. Літнього, "щез, мов його й не було"²⁹. Навіть А. Чернецький, представник організаційного ядра УСП, у своїх спогадах нічого не писав про першу спробу відновлення УСДП. Відомо, що він вступив до "Сельробу", а наприкінці 1920-х рр. вийшов з "активної партійно-політичної боротьби та її групових, а часто й особистих інтриг..."³⁰. Невдала спроба створити дієздатну УСП на кшталт ППС пояснювалася, головним чином, малочисельністю українських національно свідомих промислових робітників у Галичині, вузькою соціальною базою партії. Ідейно-організаційна відбудова УСДП сповільнювалася через пасивність колишнього партійного керівництва (до 1923 р.). Зокрема, голова партії в 1914 – 1921 рр. В. Темницький взагалі відійшов від партійної роботи, у квітні 1925 р. відверто писав в одному з листів: "У мене вже гостює матеріальна нужда. Просто їсти вже не стає!"³¹.

Під редакцією С. Микитки, що був прихильником ідейної платформи УСП, 1 квітня 1925 р. у Львові з'явився двотижневий науково-літературний журнал "Світ" (виходив до кінця 1929 р.)³². Журнал пропагував необхідність здійснення соціаліс-

тичного ідеалу і в УСРР вбачав “український П’ємонт – основу для будівництва національної державності”³³. Заходи керівництва щодо відбудови УСДП було продовжено в напрямку культурно-освітньої праці серед українських робітників. Статут товариства “Робітнича громада” під проводом В. Кубіцького і секретаря О. Панаса у Львові, затверджений наприкінці 1925 р., ставив завдання всебічного духовного і фізичного розвитку українського робітництва, поширення “серед нього культури і освіти” та надання матеріальної допомоги³⁴. Характерно, що поліція вважала метою “Робітничої громади” “об’єднання українських робітників на платформі колишньої програми УСДП”³⁵. Перші гуртки товариства в 1926 р. виникли у Львові, Перемишлі, Дрогобичі, Болехові, Золочеві, Бориславі, з часом культурно-освітня діяльність “громадівців” охопила територію Галичини³⁶. Наприклад, у Станиславівському воеводстві, за даними поліції, товариство “Робітнича громада” восени 1926 р. розгорнуло діяльність у Станиславівському, Долинському і Снятинському повітах³⁷.

Найбільша акція товариства відбулася в червні 1926 р. у Дрогобичі. Місцевий осередок “Робітничої громади” 21 червня організував урочисте святкування ювілею І. Франка, в якому взяли участь соціал-демократи І. Квасниця, П. Буняк, І. Жовнір, В. Кубіцький та інші, усього – кількасот осіб. На домагання “громадівців”, місцева влада назвала іменем І. Франка вулицю Лішнянську³⁸. Шевченківське свято дрогобицький гурток товариства 14 березня 1927 р. відзначив за участю близько 250 чоловік³⁹.

Проблему просвітницької діяльності серед українського пролетаріату обговорила перша конференція товариства “Робітнича громада” під головуванням І. Жовніра 5 березня 1927 р. у Львові⁴⁰. У доповіді “Культурно-освітня праця серед українського пролетаріату в минулому й майбутньому” І. Квасниця підкреслив, що протягом минулого року виникло 10 гуртків “Робітничої громади”. Товариство, до складу якого вступило 570 членів, найактивніше діяло в Дрогобичі та Перемишлі. Доповідач закликав до активізації роботи кожного гуртка в соціалістичному напрямку. Виступ Р. Домбчевського “Культурно-освітня праця серед пролетаріату в Західній Європі” містив заклик використати досвід західноєвропейського робітництва⁴¹. Учасники конференції одностайно ухвалили резолюцію, в якій відзначалося, що “головним завданням товариства повинно бути класове усвідомлення українського пролетаріату”. До складу ради товариства увійшли відомі колишні діячі УСДП – голова І. Жовнір, заступник голови П. Буняк, секретар І. Квасниця, касир О. Панас, члени В. Кубіцький, В. Темницький, І. Калинович та ін.⁴².

Представники керівництва українських соціал-демократів організували в 1926 р. видання власної преси. 1 червня під редакцією В. Кубіцького вийшов у Львові перший номер щомісячної газети “Вперед” – органу “українського соціалістичного пролетаріату”⁴³. У вступній статті редакція відстоювала самостійність “зорованого українського пролетарського руху...”⁴⁴. “Вперед” передбачав вирвати український пролетаріат “з-під ідеологічних впливів української буржуазії”, виступав за “повалення сучасного капіталістичного ладу”⁴⁵. Іншим разом газета проголосила “спільний фронт з міжнародним пролетаріатом у боротьбі з міжнародною буржуазією”⁴⁶. Водночас часопис “Вперед” передбачав спільно з українськими несоціалістичними партіями боротися за загальнонаціональні права: запровадження української мови в школі, судах, урядових установах тощо⁴⁷.

Прикладом співпраці соціал-демократів з політичними силами інших ідеологічних напрямків можна вважати так звану “амністійну кампанію” 1926 р. 1 липня у

Львові група діячів колишньої “правиці” УСДП створила спільно з УСРП, “Селянським союзом”, “Народною волею”, посольською комуністичною фракцією та По-aley-сіоном міжпартійний секретаріат для звільнення політичних в’язнів⁴⁸. Однак співробітництво політичних діячів, що групувалися навколо газети “Вперед”, з національно-демократичними, соціалістичними і комуністичними партіями не виходило за рамки окремих питань.

“Вперед” займав критичну позицію як до польських соціалістів, так і комуністів. На думку редакції, ППС була партією “соціал-патріотичною і соціал-угодовою” і виступала за “польонізацію українського робітництва та верховодство польського робітника над робітником українським”⁴⁹. Водночас КПЗУ порівнювала видання газети “Вперед” з “націоналістичним шовінізмом”⁵⁰. Редакція газети зайняла прокомуністичну позицію, вбачаючи в радянській Україні основу для “будування української державности”⁵¹, а в Радянському Союзі – зразок для утвердження соціалізму, на захист якого повинен стати “увесь свідомий соціалістичний пролетаріят”⁵². Отже, газета “Вперед” обстоювала утвердження соціалістичного ідеалу, вузькокласовий підхід до будівництва української держави та орієнтацію на УСРР.

Діяльність культурно-освітнього товариства “Робітнича громада” і видавництво газети “Вперед” призвели до поступового розширення соціальної бази УСДП серед українського робітництва. Водночас ідейно-організаційній відбудові УСДП сприяли взаємини галицьких соціал-демократів з лідерами УСДРП в еміграції П. Феденком, І. Мазепою та ін.⁵³. З метою завоювання робітничих мас на свій бік у чергових виборах до польського парламенту соціал-демократичний провід вирішив скликати в 1927 р. політичну конференцію робітництва⁵⁴. Конференція відбулася 5 грудня у Львові за участю делегатів зі Львова, Перемишля, Дрогобича, Борислава, Калуша, Болехова, Станиславова, Сколе та ряду інших галицьких міст. У доповіді “Сучасне політичне становище і завдання українського пролетаріату” В. Темницький заявляв, що “робітництво дезорієнтоване, позбавлене проводу” і тому “попадає в чужі табори, в яких затрачує своє клясове обличчя”. Він закликав “створити самостійну політичну партію українського пролетаріату”, платформа якої вже обґрунтована в газеті “Вперед”. На основі виступу В. Темницького делегати одностайно ухвалили резолюцію про створення партії, котра до скликання “конгресу, який вирішить справу програми, виступатиме під фірмою Української соціалістичної групи (УСГ) “Вперед””. Передбачалося, що на виборах до польського парламенту група виступить в єдиному блоці з іншими “соціалістичними партіями”. Газета “Вперед” стала партійним органом⁵⁵. Головою УСГ “Вперед” обрано 70-річного І. Жовніра з Перемишля⁵⁶. До складу управи увійшли відомі соціал-демократи В. Старосольський, Л. Ганкевич, І. Квасниця, П. Буняк, В. Темницький⁵⁷.

Польська адміністративна влада вважала УСГ “Вперед” “зародком” у недалекому майбутньому формального відновлення УСДП⁵⁸. Діячі УСГ разом із соціалістами-радикалами створили на парламентських виборах 1928 р. Блок українських соціалістичних селянських і робітничих партій⁵⁹. Спільна конференція УСРП і УСГ “Вперед”, що відбулася 15 січня 1928 р. у Львові в редакції газети соціалістів-радикалів “Громадський голос”, обрала виборчий комітет під головуванням соціал-демократа П. Буняка. І. Квасниця, раніше один із лідерів УСДП, різко виступив на конференції проти діяльності українського робітництва в політичних партіях польського або комуністичного табору⁶⁰. Газета “Вперед” підкреслила, що український пролетаріат теоретично мав союзника в польському робітництві, що, однак, опинилося під

впливом ППС – “ідеологічно і тактично не соціалістичною партією”. УСГ “Вперед” заключила виборчий блок “українського робітництва та селянства” з УСРП на платформі “За землю і волю”, але ідейно-політичні розходження заперечили “якусь тривалу політичну злуку чи союз тих двох партій...”⁶¹.

УСГ “Вперед” висунула на виборах до сейму кандидатури В. Темницького, І. Квасниці, Т. Солгана, І. Гонтарського, П. Буняка, Г. Ковалю, І. Кобилецького, С. Мудрицького, Р. Домбчевського, а до сенату – І. Жовніра⁶². Група розгорнула активну пропагандистську роботу серед українського робітництва. Так, лідери УСГ “Вперед” скликали 22 січня 1928 р. у Калуші партійну нараду, в якій взяло участь понад 100 робітників. І. Квасниця у своєму виступі з’ясував, що причиною відновлення партії стали “не вибори”, як свідчила “буржуазна і ворожа нам преса”, а “домагання самого робітництва”. Питання організаційної відбудови остаточно мав вирішити з’їзд УСДП. Нарада одностайно підтримала “відновлення самостійної політичної партії українського робітництва” і позицію УСГ “Вперед” на виборах⁶³. Свідченням потенційної сили українських соціал-демократів стали збори діячів групи в с. Войнилові на Прикарпатті 19 лютого 1928 р. На них прибуло більше 600 робітників з 22 сіл Калуського повіту⁶⁴.

Вибори до польського парламенту відбулися в березні 1928 р. У них, на відміну від бойкотованих попередніх виборів восени 1922 р. у Східній Галичині, взяли участь усі українські політичні партії, що, однак, не виступили єдиним блоком. Серед партій національно-державницької орієнтації найбільшу кількість голосів (близько 600 тис.) набрало УНДО – партія одержала 24 мандати в сеймі і дев’ять – у сенат. Водночас за партії комуністичного спрямування віддали голоси 387 тис. виборців краю, найбільше за весь міжвоєнний період⁶⁵. Очевидно, електорат комуністів збільшився внаслідок здійснюваної більшовиками на радянській Україні з середини 1920-х рр. політики “українізації” і нової економічної політики. Виборчий блок УСРП-УСГ “Вперед” обрав дев’ятьох послів до сейму й одного до сенату, за нього голосувало близько 270 тис. осіб, за словами І. Макуха, “сама собою поважна кількість”, що “становила майже третину всіх визнаних українських голосів”⁶⁶. Блок отримав представництво до парламенту в шести виборчих округах⁶⁷.

Однак абсолютна більшість виборців, що проголосували за список блоку УСРП-УСГ “Вперед” у Галичині, були симпатиками партії соціалістів-радикалів. Політичний вплив УСГ “Вперед” важко визначити, бо, за словами газети “Діло”, “голоси її симпатиків потонули в морі радикальних голосів...”⁶⁸. До парламенту не увійшов жоден діяч групи. Щоправда, в травні 1930 р. після смерті голови УСРП посла Л. Бачинського депутатом сейму став соціал-демократ В. Темницький⁶⁹. Він дав широке інтерв’ю польській газеті “Robotnik”, у якому наголосив, що співпрацюватиме на парламентській арені з представництвом ППС. На його думку, стосунки між УСДП і ППС “стають щораз ближчими” і що “ППС – єдина сила, котра чесно бореться за демократію в Польщі. Тому в цій боротьбі мусимо йти разом, пліч-о-пліч”⁷⁰. Однак у серпні 1930 р. польський парламент був розпущений в умовах урядової “пацифікації”, що виникла у відповідь на “протестаційну акцію” українського націоналістичного підпілля в Галичині⁷¹. У нових так званих “брестських” виборах до парламенту в листопаді 1930 р. УСДП взяла участь в єдиному блоці з УНДО і УСРП, але не здобула жодного мандата⁷².

УСГ “Вперед” після парламентських виборів 1928 р. активізувала підготовку до скликання партійного з’їзду. Л. Ганкевич, довголітній голова УСДП, стверджував,

що з ініціативою його проведення виступили соціал-демократи в Дрогобичі, Стрию, Долині, Калуші та Перемишлі⁷³. Відозва групи “До українського пролетаріату!”, опублікована в газеті “Вперед”, закликала національно свідоме робітництво підтримати відновлення УСДП⁷⁴. Наприкінці 1928 р. у різних місцевостях краю відбулися партійні наради, на яких обрали делегатів на майбутній з’їзд⁷⁵.

Платформу УСДП в загальних рисах ще до з’їзду з’ясував секретар УСГ “Вперед” І. Квасниця. “Головним завданням нашої партії, – заявив він, – є боротьба за незалежність українського робітничого руху ... на основах західноєвропейського соціалізму. Стоїмо на становищі самостійної Української Соціалістичної Республіки, а засоби, що ведуть до здійснення того ідеалу, бачимо в освідженні мас і пропаганді”. І. Квасниця підкреслив необхідність забезпечення “автономічних прав українського робітника” в Польщі, водночас висловився за єдність класового професійного руху. УСДП критично ставилася до українських партій несоціалістичного напрямку – УНДО, УПП, “Сельробу”. Секретар УСГ “Вперед” сказав про співпрацю УСДП з “іншими соціалістичними партіями”. У національному питанні соціал-демократи вимагали “заспокоєння політичних, господарських і культурних потреб..., що впливають з боротьби за самоозначення українського народу”⁷⁶. Отже, платформа УСДП ґрунтувалася на принципах західноєвропейської соціал-демократії, спробі поєднати національну ідею та марксизм.

Попри активні заходи щодо відбудови УСДП, українська соціал-демократія у той час не мала значного впливу на суспільно-політичне життя Галичини. Відомий радикал І. Макух уважав, що “колишній некомуністичний провід УСДП ... залишався цілком нечинним аж до 1928 р...”⁷⁷. Керівництво УСДП, за словами громадсько-політичного діяча і письменника А. Крушельницького, діяло “цілий ряд літ без низових членів...”⁷⁸. Труднощі в ідейно-організаційній відбудові УСДП можна було пояснити як об’єктивними причинами (посилення ліворадикального, комуністичного табору, що “захопив” велику частину соціальної бази УСДП), так і суб’єктивними: через відхід від партійної роботи частини старших діячів і певну пасивність молоді. Газета “Діло” зробила висновок, що підготовка УСГ “Вперед” “до віднови українського соціалістичного руху була дуже слаба...”⁷⁹.

З’їзд УСДП під назвою “Український соціалістичний конгрес” відбувся у Львові 8 – 9 грудня 1928 р. в залі товариства “Зоря” на вулиці Вірменській, 25. На засідання прибуло 72 делегати з багатьох міст і сіл Галичини – Львова, Перемишля, Добромиля, Болехова, Долини, Калуша, Станиславова, Надвірної, Золочева, Дрогобича, Борислава, Стрия, Цикова, Суликова, Мізуня, Велдіжа, Новоселиці, Пацикова, Тухольки і Негівців. Робітники з Підкарпаття становили найбільшу кількість делегатів⁸⁰. Учасники з’їзду вшанували пам’ять голови УСГ “Вперед” з Перемишля І. Жовніра, який помер 27 серпня 1928 р.⁸¹. Відкриваючи засідання конгресу, Л. Ганкевич підкреслив, що УСДП від свого утворення в 1899 р. “аж до розпаду партії 1923 р. вірно і чесно несла прапор визволення українського пролетаріату”. Доповідач визнав “повне розбиття” українського робітничого руху, бо ж рядові соціал-демократи “пішли направо або наліво від нас”. Він гостро виступив як проти українських “буржуазних” партій (УНДО, УПП), так і проти комуністичних (КПЗУ, “Сельроб”). У доповіді говорилося про необхідність взаємодії УСДП з УСРП, незважаючи на ідейні розходження між партіями. “Нашою метою є український соціалізм і незалежність українського робітничого руху, ... з’єдинена Українська соціалістична республіка в сім’ї вільних соціалістичних республік інших народів”⁸², – відверто заявив Л. Ганкевич.

Головою з'їзду обрано А. Кусика, заступниками голови – Т. Солгана і В. Смиколіса, секретарями – В. Старосольського і Р. Домбчевського. У доповіді “Проект програми і організаційного статуту” В. Темницький різко засудив політику більшовиків, бо шляхом насилля “не можна насадити нового ладу”, “на Радянщині до справжнього соціалізму дуже далеко. Там тільки капіталістичний лад в своїх початках”. Підкреслювалося, що комуністи вели до розбиття робітничого руху в Галичині, “не створили нової масової партії, тільки розбили нашу”. Водночас, вбачаючи в УСРР основу для будівництва української державності, доповідач виступив “проти усякої інтервенції на радянській Україні з якого-небудь боку”. Суть політики УСДП в національному питанні полягала в тому, що “українські соціалісти є незалежниками”. В. Темницький прямо заявив, що галицьке суспільство ще не визріло для соціалізму, але УСДП повинна “ширити організацію, скуплення, підготовку” для реалізації соціалістичного ідеалу. У доповіді піддано критиці діяльність “українських міщанських партій”. Враховуючи, що робітник був “рівночасно пролетарем і українцем”, ідея створення одноцілого національного фронту ставила українське робітництво “на службу капіталістично-клерикальній реакції”. В. Темницький сказав про “деякі спільні інтереси” в українському політичному таборі. Найбільш “болючим” питанням політики УСДП він назвав проблему “відношення до соціалістичних партій інших народів”. Однак УСДП “як партія клясова” мусить “порозуміватися з іншими соціалістичними партіями”, стати учасником міжнародного робітничого руху⁸³.

Після виступу В. Темницького розгорілася дискусія, в якій делегати одностайно підтримали відновлення УСДП. Так, П. Буняк заявив, що “основний камінь нашої праці – це самостійність українського робітничого руху”⁸⁴. В. Старосольський переконував, що “основні погляди комунізму хибні”. На його думку, між УСДП та УСРП можлива співпраця, тоді як “з ППС будуть у нас зносини політичні”⁸⁵. Від імені УСРП з'їзд привітали О. Когут і О. Коберський⁸⁶. Доповідь І. Квасниці “Сучасне політичне становище і український пролетаріат” охарактеризувала зміст історичного моменту як “період стабілізації капіталізму”. Посилення наступу панівних верств суспільства на робітництво останнім часом призвело до таких суспільних явищ, як “фашизм, мілітаризація суспільного життя і зріст реакції”. Зупинити цей наступ могла тільки інтернаціональна єдність пролетаріату, на практиці, однак, розбитого “на дві ворожі частини” – II і III Інтернаціонали. Відбудова УСДП усувала розбиття українського робітничого руху в Галичині на “безліч партій та груп”⁸⁷.

На засіданні з'їзду 9 грудня 1928 р., підводячи підсумок дискусії з політичного питання, В. Темницький ствердив, що на радянській Україні через насилля, “револьверами” повалений капіталізм і “заведено ними новий лад. А це належало завести, як казав Маркс, еволюційно”. Водночас УСДП не повинна, як він висловився, “поборювати, але критикою справити соціалістичне будівництво на Україні”⁸⁸. Л. Ганкевич вважав, що УСРР – “наша держава”, мета ж соціал-демократів, щоб у ній була “наша соціалістична ідея”⁸⁹. Отже, відновлена УСДП обстоювала радянофільські ілюзії, вузькокласовий підхід до будівництва національної держави. Делегати з'їзду УСДП одностайно ухвалили політичну резолюцію, що наслідком стабілізації капіталізму стало посилення в суспільстві класових антагонізмів і загрози виникнення війни. Резолюція закликала робітництво до боротьби “проти всіх форм капіталістичного ладу”, наголошувала, що шлях до повалення капіталізму пролягав “через пролетарське об'єднання”. “Обстоюючи принцип самостійної, соціалістичної, соборної української республіки, не погоджуючися з централістичними зусиллями і

диктатом Москви, – підкреслювала резолюція, – український пролетаріят мусить стояти в обороні радянської України, вважаючи, що її упадок погрожує поворотом до влади чорної реакції, яка не побоїться вернути до давніх царських метод супроти українського народу”⁹⁰.

У виступі “Професійні організації” Р. Скибінський сказав про потребу активізації роботи УСДП у робітничих профспілках, виступив за єдність класового професійного руху в Польщі. Він визнав, що українські соціал-демократи ширили свою діяльність серед промислового робітництва і “не є ... в стані опанувати села”⁹¹. З’їзд закликав українське робітництво “вступати до існуючих професійних організацій” у краї, де створювати самостійні українські групи. Крім того, ставилася вимога видавництва власного друкованого органу профспілок і створення “українського представництва при Центральній Комісії професійних союзів у Варшаві”. Додаток до резолюції передбачав необхідність організації українських робітників лісової промисловості на Підкарпатті⁹². Пізніше відбулися вибори Центрального комітету (далі – ЦК) УСДП. Головою партії делегати одностайно обрали 47-річного адвоката зі Львова Л. Ганкевича – одного з лідерів колишньої УСДП, що був виключений з партійної управи в травні 1922 р.⁹³. До складу ЦК увійшли В. Старосольський, П. Буняк, В. Темницький, А. Кусик, М. Гарасимець та І. Квасниця, переважно лідери УСДП до переходу партії в ліворадикальний табір. Засідання ЦК 1 січня 1929 р. обрало П. Буняка секретарем, а членів управи – заступниками голови УСДП⁹⁴.

В останній доповіді, проголошеній після виборів керівництва, А. Сабат вказав на важливе значення партійної преси: “Без преси нема партії”. Учасники з’їзду звернулися до українських робітників із закликом матеріально підтримати видавництво газети УСДП “Вперед”⁹⁵. Закриваючи засідання, голова УСДП Л. Ганкевич підкреслив: “Нашою метою є всеукраїнський (обіймаючий і еміграцію) робітничо-соціалістичний рух, ... вільна з’єдинена Українська Соціалістична Республіка”⁹⁶.

Отже, партійний з’їзд у грудні 1928 р. в основному завершив відбудову УСДП. Назва з’їзду – VI конгрес⁹⁷, очевидно, була обрана для того, щоб “підкреслити яскравий ідеологічний зв’язок теперішньої партії з давньою...”⁹⁸. Порядковий номер конгресу свідчить про критичне ставлення відновленої УСДП до комуністичного табору та невизнання рішень попереднього, VI партійного з’їзду 18 березня 1923 р., що заявив про перехід соціал-демократів на позиції Комінтерну, КПЗУ. Голова УСДП Л. Ганкевич наголосив у пресі, що делегати з’їзду робили деякі застереження щодо вступу до Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу (далі – РСІ), але жоден із них не підтримав приєднання партії до Комінтерну. Однак, за словами Л. Ганкевича, “нема найменшого сумніву, що скорше чи пізніше УСДП приступить до одного з Інтернаціоналів”. Він мав на увазі вступ партії українських соціал-демократів до РСІ, створеного шляхом об’єднання II та Віденського (т. зв. II 1/2) Інтернаціоналів у 1923 р.⁹⁹. Л. Ганкевич виступив за взаємини УСДП з іншими соціалістичними партіями, передусім з ППС та УСРП, бо “інші українські партії є або буржуазні, або комуністичні, і з ними УСДП не може співпрацювати”¹⁰⁰.

Таким чином, ліворадикальна еволюція УСДП та ліквідація партії польською владою в 1924 р. негативно вплинула на розвиток українського робітничого руху. Робітники-українці потрапляли під ідейний вплив польських соціалістів і навіть комуністів, де втрачали своє національне обличчя, поступово денационалізувалися. Щоб протидіяти цьому, діячі колишньої “правиці” УСДП здійснили спробу за-

снувати Українську соціалістичну партію в січні 1925 р., яка, однак, завершилася невдачею. Заходи по відбудові УСДП було продовжено шляхом просвітницької діяльності в робітничому середовищі – заснування культурно-освітнього товариства “Робітнича громада” в березні 1926 р. і газети “Вперед” (з червня того ж року). Соціальна база партії поступово розширювалася, що дало змогу 5 грудня 1927 р. створити Українську соціалістичну групу “Вперед”, яка почала виступати як політична організація і разом з УСРП взяла участь у виборах до польського парламенту 1928 р. Ідейно-організаційну відбудову УСДП остаточно завершив партійний з’їзд 8 – 9 грудня 1928 р. у Львові – Український соціалістичний конгрес.

¹ Соляр І. Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923 – 1939) / Ігор Соляр. – Львів, 2011. – 356 с.; Васюта І. Перегрупування в західноукраїнському національному русі в перші роки по анексії Східної Галичини (1923 – 1926) / Іван Васюта // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 341–354 та ін.

² Див.: Райківський І. Українська соціал-демократична партія (1918 – 1939 рр.). : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / І. Я. Райківський. – Львів, 1996. – 20 с.; його ж. Українська соціал-демократична партія (1928 – 1939 рр.) / Ігор Райківський. – Івано-Франківськ, 1995. – 67 с.; його ж. Український соціал-демократичний рух у Галичині міжвоєнного періоду / Ігор Райківський // Українська соціал-демократія і національна державність. Матеріали регіональної наукової конференції, присвяченої 100-річчю української соціал-демократії. 15 грудня 2000 р. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 56–85; його ж. Національна ідея в діяльності української соціал-демократії у Другій Речі Посполитій / Ігор Райківський // Людина і політика. – Київ, 2002. – № 5 (вересень – жовтень). – С. 74–83; його ж. Взаємини українських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в Другій Речі Посполитій / Ігор Райківський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – Вип. 62. – Київ, 2003. – С. 46–54; Райківський І., Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії / Олег Жерноклеєв, Ігор Райківський. – Київ, 2004. – 283 с.; його ж. Українська соціал-демократія та інтегральний націоналізм у Другій Речі Посполитій: проблеми взаємовідносин / Ігор Райківський // Галичина. – Івано-Франківськ, 2009. – № 15–16. – С. 68–73 та ін.

³ Соляр І. Українське національно-демократичне об’єднання: перший період діяльності (1925–1928) / Ігор Соляр. – Львів, 1995. – С. 21.

⁴ Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Док. і мат. / [упоряд. Т. Гунчак, Р. Сольчаник]. – Т. 2. – С. 172, 176.

⁵ Соляр І. Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій... – С. 108.

⁶ Сливка Ю. Сторінки історії КПЗУ / Юрій Сливка. – Львів, 1989. – С. 86, 87.

⁷ Літній С. “Вперед” чи назад в багно соціал-угоди? / С. Літній. – Львів, 1926. – С. 3.

⁸ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 256. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 65 зв.; // Діло. – 1927. – 29 грудня; 1928. – 27 вересня; // Робітнича справа. – 1928. – 5 грудня; Чернецький А. Спомини з мого життя / Антін Чернецький. – Лондон, 1964. – С. 72, 73.

⁹ ДАЛО. – Ф. 256. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. 17 зв.

¹⁰ Чернецький А. Спомини з мого життя... – С. 70.

¹¹ Діло. – 1925. – 20 червня.

¹² Діло. – 1926. – 9 березня.

¹³ PPS. Wspomnienia z lat 1918 – 1939. – Т. I. – Warszawa, 1987. – S. 41.

¹⁴ Чернецький А. Спомини з мого життя... – С. 72.

¹⁵ Діло. – 1925. – 20 червня.

¹⁶ ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 57. – Спр. 1221. – Арк. 14 зв.

- ¹⁷ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ). – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 434. – Арк. 65, 66; // Наш прапор. – 1924. – 24 лютого.
- ¹⁸ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 340. – Арк. 6.
- ¹⁹ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 340. – Арк. 16, 21.
- ²⁰ ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 52. – Спр. 367. – Арк. 24; Ф. 121. – Оп. 2. – Спр. 188. – Арк. 20 зв.
- ²¹ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 2. – Спр. 188. – Арк. 9.
- ²² ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 2. – Спр. 188. – Арк. 20.
- ²³ Робітник. – 1925. – 1 лютого; Bełcikowska A. Stronnictwa i związki polityczne w Polsce / Alicja Bełcikowska. – Warszawa, 1925. – S. 925.
- ²⁴ ДАЛО. – Ф. 271. – Оп. 1. – Спр. 395. – Арк. 5.
- ²⁵ Орган УСП // Діло. – 1925. – 4 лютого.
- ²⁶ Robotnyk // Robotnik. – 1925. – 3 lutego.
- ²⁷ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 2. – Спр. 188. – Арк. 18, 20 зв.
- ²⁸ Сплетні // Робітник. – 1925. – 1 лютого.
- ²⁹ Літній С. “Вперед” чи назад в багно соціал-угоди?.. – С. 5.
- ³⁰ Чернецький А. Спомини з мого життя... – С. 73.
- ³¹ ЦДІАЛ. – Ф. 309. – Оп. 1, спр. 2257, арк. 38 зв.
- ³² ДАІФО. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 50. – Арк. 7; ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 52. – Спр. 367. – Арк. 21; Ф. 271. – Оп. 1. – Спр. 395. – Арк. 6.
- ³³ Світ. – 1926. – Ч. 17–18. – С. 2.
- ³⁴ Статут культурно-освітнього товариства українських робітників “Робітнича громада” у Львові. – Львів, 1925. – С. 3, 4.
- ³⁵ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 487. – Арк. 9.
- ³⁶ Вперед. – 1926. – 1 червня; 1927. – 25 січня.
- ³⁷ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 417. – Арк. 261 зв.
- ³⁸ ДАЛО. – Ф. 256. – Оп. 1. – Спр. 47. – Арк. 94 зв.; Вперед. – 1926. – 1 липня.
- ³⁹ ЦДІАЛ. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 442. – Арк. 72.
- ⁴⁰ ЦДІАЛ. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 442. – Арк. 71, 72; ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 418. – Арк. 94.
- ⁴¹ Вперед. – 1927. – 1 квітня.
- ⁴² ЦДІАЛ. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 442. – Арк. 72.
- ⁴³ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 410. – Арк. 37.
- ⁴⁴ Вперед. – 1926. – 1 червня.
- ⁴⁵ Вперед. – 1927. – 25 січня.
- ⁴⁶ Вперед. – 1926. – 1 липня.
- ⁴⁷ Вперед. – 1926. – 1 липня.
- ⁴⁸ Громадський голос. – 1926. – 17 липня, 7 серпня.
- ⁴⁹ ДАЛО. – Ф. 11. – Оп. 29. – Спр. 4578. – Арк. 22; Вперед. – 1926. – 1 липня; 1928. – 6 лютого.
- ⁵⁰ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 334. – Арк. 132 зв.; Земля і воля. – 1926. – 15 червня.
- ⁵¹ Вперед. – 1926. – 1 листопада; 1927. – 25 січня.
- ⁵² Вперед. – 1926. – 1 вересня; 1927. – 1 квітня.
- ⁵³ Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923 – 1929 / Ryszard Torzecki. – Kraków 1989. – S. 235.
- ⁵⁴ ЦДІАЛ. – Ф. 360. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 8.
- ⁵⁵ Конференція // Вперед. – 1928. – 22 січня.
- ⁵⁶ Вперед. – 1928. – 18 листопада.
- ⁵⁷ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 2. – Спр. 190. – Арк. 3.
- ⁵⁸ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 599. – Арк. 81 зв.
- ⁵⁹ Вперед. – 1928. – 22 січня; Громадський голос. – 1928. – 28 січня.
- ⁶⁰ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 104. – Арк. 14.

- ⁶¹ Вперед. – 1928. – 22 січня.
- ⁶² Вперед. – 17 лютого; // Громадський голос. – 1928. – 9 лютого.
- ⁶³ Вперед. – 1928. – 6 лютого.
- ⁶⁴ Вперед. – 1 березня.
- ⁶⁵ Зайцев О. Ю. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922 – 1939 р.) / О. Ю. Зайцев // Український історичний журнал. – 1993. – № 1. – С. 75, 76.
- ⁶⁶ Макух І. На народній службі. Спогади / Іван Макух. – Київ, 2001. – С. 367.
- ⁶⁷ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 579. – Арк. 12.
- ⁶⁸ Діло. – 1928. – 27 вересня.
- ⁶⁹ Громадський голос. – 1928. – 15 березня; Feliński M. Ukraińcy w Polsce odrodzonej / Marian Feliński. – Warszawa, 1931. – S. 60.
- ⁷⁰ Pierwszy poseł ukraińskiej socjalnej demokracji w Sejmie Rzeczypospolitej // Robotnik. – 1930. – 24 maja.
- ⁷¹ Зашкільняк Л. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів / Леонід Зашкільняк, Микола Крикун. – Львів, 2002. – С. 474, 475.
- ⁷² Детальніше див.: Райківський І. Українська соціал-демократична партія (1928 – 1939 рр.)... – С. 26, 27.
- ⁷³ Діло. – 1929. – 13 січня.
- ⁷⁴ Вперед. – 1928. – 18 листопада.
- ⁷⁵ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 2. – Спр. 190. – Арк. 3.
- ⁷⁶ Українська соціална демократія перед реституцією // Діло. – 1928. – 27 вересня.
- ⁷⁷ Макух І. На народній службі... – С. 356.
- ⁷⁸ Крушельницький А. Західно-українське політичне життя / Антін Крушельницький // Нові шляхи. – 1930. – № 10. – С. 105.
- ⁷⁹ Діло. – 1928. – 27 вересня.
- ⁸⁰ У конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.
- ⁸¹ Іван Жовнір // Вперед. – 1928. – 28 листопада.
- ⁸² Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ). – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 1, 2.
- ⁸³ ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 3; У конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.
- ⁸⁴ ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 3, 4.
- ⁸⁵ ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 5, 9.
- ⁸⁶ ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 4.
- ⁸⁷ У конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.
- ⁸⁸ ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 10.
- ⁸⁹ ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 11.
- ⁹⁰ У конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.
- ⁹¹ ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 11, 12.
- ⁹² У конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.
- ⁹³ ДАЛО. – Ф. 256. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 68, 69.
- ⁹⁴ ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 14; У конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.
- ⁹⁵ ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 14; У конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.
- ⁹⁶ ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470. – Арк. 14.
- ⁹⁷ У протоколі з'їзд помилково названий V конгресом.
- ⁹⁸ Відновлення УСДП // Діло. – 1929. – 25 січня.
- ⁹⁹ Международное рабочее движение. Вопросы истории и теории. – Москва, 1980. – Т. 4. – С. 649, 650.
- ¹⁰⁰ Наші соціалісти про себе. Відновлення УСДП // Діло. – 1929. – 13 січня.

Ігор Райківський.

Ідейно-організаційна відбудова УСДП у Галичині (1925 – 1928 рр.).

У статті висвітлюються заходи щодо ідейно-організаційної відбудови УСДП після заборони прокомуністичної (з березня 1923 р.) партії польською владою на початку 1924 р. Основну увагу звернуто на культурно-освітню діяльність у робітничому середовищі з метою відновлення впливів української соціал-демократії – через просвітницьке товариство “Робітнича громада” і газету “Вперед”. Відбудову УСДП завершив партійний з’їзд у Львові в грудні 1928 р.

Igor Raikivskyi.

The Ideological and Organizational Restoration of the USDP in Galicia (1925 – 1928).

The issue highlighted in the article concerns the measures taken to ideologically and organizationally restore the USDP after banning the Communist Party (from March, 1923) by the Polish authorities in early 1924. The main focus is put on the cultural and educational activity among workers to revitalize influence of the Ukrainian social democracy through the educational society “Labour Community” and the newspaper “Vpered”. The process of the USDP restoration was completed at the Congress of the Party in Lviv in December 1928.